

להתזדנע

ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בשי"ס

בבא קמא דף פו

בענין חיוב תשלומי בושת

בבא קמא דף פ"ו. מאן תנא, להא דתנו רבנן, נתכוון לבייש את הקטן ובייש את הגדול, נותן לגדול דמי בושתו של קטן. לבייש את העבד ובייש את בן חורין, נותן לבן חורין דמי בושתו של עבד. מני, לא רבי מאיר ולא רבי יהודה ולא רבי שמעון. קא סלקא דעתך קטן קטן בנכסים גדול גדול בנכסים, אי רבי מאיר האמר כולו בהדי הדדי נינהו. ואי רבי יהודה האמר אין לעבדים בושת. ואי רבי שמעון האמר נתכוון לבייש את זה ובייש את זה פטור, מאי טעמא כקטלא מה קטלא עד דמתכוון ליה, דכתיב וארב לו וקם עליו עד שיתכוון לו, בושת נמי עד דמיכוין ליה, דכתיב ושלחה ידה והחזיקה במבושיו, עד שיתכוון לו. לעולם רבי יהודה וביישיהו קאמר רבי יהודה אין לעבדים בושת למיתבא להו, אבל למישם שיימינן בהו.

- א -

נתכוין לבייש את זה ובייש את זה

ובייש את בן חורין, אע"ג דלגבי מיתה אפילו לרבנן אם נתכוין להרוג את הכותי והרג את ישראל חייב, כיון שנתכוין להרוג מי שאין עליו חיוב מיתה, כמו שלמדן זה במכות דף ז': מקרא ד'בבלי דעת', והכי נמי היה ראוי לומר לגבי תשלומי בושת שאם נתכוין לבייש את העבד ובייש בן חורין יהא פטור כיון שנתכוין למי שאין עליו חיוב בושת, וכתבו דמכל מקום זה אינו, כי מה שלגבי מיתה גם רבנן סוברים דאם נתכוין להרוג את הכותי והרג את הבהמה פטור, זה משום דלמדן דבר זה מקרא ד'בבלי דעת', אבל בתשלומי בושת לרבנן אין לנו שום מקור לומר שאם נתכוין לבייש את העבד ובייש את בן חורין שיהא פטור, כי דוקא רבי שמעון סובר שלמדן מקרא ד'במבושיו' דאם נתכוין לבייש את זה ובייש את זה פטור, אבל לרבנן שאין דורשין קרא ד'במבושיו' לדרשה זו, כשם שחייב בנתכוין לבייש את זה ובייש את זה, כמו כן חייב בנתכוין לבייש את העבד ובייש בן חורין.

אמנם בשיטה מקובצת כתב בשם הר"ר ישעיה דמה שסובר רבי שמעון דאם נתכוין לבייש את זה ובייש את זה פטור, אינו נלמד מדרשה מקרא, אלא דזה נלמד בסברא מחיוב מיתה, דמאחר דחיוב תשלומי בושת אמור דוקא במכוין לביישו, לכן לרבי שמעון שסובר לגבי מיתה דמקרא ד'וקם עליו וארב לו' למדן דאינו נחשב כוונה להרוג אלא אם נתכוין להרוג את זה, הכי נמי בכוונה לבייש אינו נחשב כוונה אלא במתכוין לבייש אותו שבייש, אבל אם נתכוין לבייש את זה ובייש את זה, אינו נחשב מתכוין לביישו.

כיוצא בזה, בחידושי הראב"ד כתב על מה שאמרו דרבי שמעון אומר דנתכוון לבייש את זה ובייש את זה פטור, לא ידענא היכא היא. ושמוא מסברא קאמר לה, דכשם שנתכוון להרוג את זה והרג את זה, פטור, משום דכתיב וארב לו וקם עליו, הכא נמי לגבי תשלומי בושת כיון דאינו חייב אלא במכוין לביישו, לרבי שמעון צריך שיכוין לבייש את מי שהוא מבייש, אבל אם נתכוין לזה ובייש לזה, אינו נחשב מבייש בכוונה. וראה עוד בזה כאן להלן.

- ב -

נתכוין לבייש את העבד ובייש בן חורין

שמעון פטור בנתכוין לבייש את זה ובייש את זה נלמד מן הסברא מחיוב מיתה, דכשם שלדעתו בנתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור משום דאינו נחשב מתכוין להרוג, כמו כן בנתכוין לבייש את זה ובייש את זה פטור, משום דאינו נחשב מתכוין לבייש, אם כן נאמר כן גם לרבנן עכ"פ בנתכוין לבייש את העבד ובייש את בן חורין שיהא פטור, שהרי בחיוב מיתה מודים רבנן לרבי שמעון שאם נתכוין להרוג את הכותי והרג את ישראל פטור משום שאינו נחשב כוונה להרוג, וא"כ אם מה שלרבי שמעון פטור הוא מסברא שנלמד מחיוב מיתה, נאמר כן מסברא גם לרבנן דנתכוין לבייש עבד ובייש

המבייש בלא כוונה פטור לדברי הכל / בנתכוין לבייש את זה ובייש את זה נחלקו רבי שמעון ורבנן / המקור לרבי שמעון אם הוא מדרשה דקרא, או שזה נלמד מסברא שאינו נחשב כוונה כמו ברציחה

- גמרא, תוספות, שיטה מקובצת, ראב"ד -

א. כתוב בתורה (דברים כ"ה) 'כי ינצו אנשים יחדיו איש ואחיו, וקרבה אשת האחד להציל את אישה מיד מכה, ושלחה ידיו והחזיקה במבושיו - וקצותה את כפה לא תחום עיניך'. מקרא זה נלמד חיוב תשלומי בושת על מי שמבייש את חברו, וממילא נלמד מזה דבמזיק את חברו מלבד שצריך לשלם לו על הנזק, מתחייב גם בתשלומי בושת.

ועל זה שנינו במשנה (בעמוד ב') דאם נפל מן הגג והזיק, ובייש, חייב על הנזק, ופטור על הבושת, עד שיהא מתכוין. והרי"ף גורס, שנאמר, ושלחה ידיו והחזיקה במבושיו, אינו חייב על הבושת עד שיהא מתכוין. וכאמור, המדובר הוא שנפל מן הגג ולא נתכוין כלל לא להזיק ולא לבייש.

ובגמ' שלפנינו למדין פרט נוסף, דרבי שמעון סובר דאם נתכוון לבייש את זה ובייש את זה, פטור, דכשם דלגבי חיוב מיתה אם נתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור עד שיכוין להרוג אותו, דכתיב 'וארב לו וקם עליו' עד שיתכוון לו, כמו כן בבושת אינו מתחייב בתשלומי בושת אלא אם מכוין לבייש אותו, דכתיב 'ושלחה ידה והחזיקה במבושיו', עד שיתכוון לו.

ונאמרו בראשונים שני דרכים יסודיים ושונים בזה.

התוס' (ד"ה עד) מפרשים דרבי שמעון דורש דבר זה מקרא ד'במבושיו', כי לדעתו יש לדרוש מקרא זה דאם נתכוין לבייש את זה ובייש את זה, פטור מתשלומי בושת, עד שיכוין לו. והתוס' נתקשו דלחכמים שסוברים דחייב אפילו אם לא נתכוין לזה, איזה דרשה ידרשו מקרא ד'במבושיו'.

והתוס' (ד"ה אבל) מבארים דלכן לרבנן חייב בנתכוין לבייש את העבד

להסוברים דטעמו של רבי שמעון הוא מן הסברא מדוע לרבנן חייב גם בנתכוין לבייש את העבד אע"ג שאינו בר חיובא בתשלומי בושת / מתכוין להזיקו חייב בבושת אע"ג שלא נתכוין לביישו / נתכוין לבייש את העכו"ם ובייש את ישראל / נתכוין לרוק על בגדו ונפל על גופו

- אור שמח, מנחת שלמה -

ב. באור שמח בפרק א' מהלכות נזקי ממון הלכה י"ד מביא שני דרכים האלו בביאור דברי הגמ', והוא מתקשה דלפי דרכו של השטמ"ק דמה שלרבי

בן חורין לא יחשב כוונה לבייש, כיון דבעבד פטור מתשלומי בושת.

אכן הוא מיישב קושיא זו על פי יסוד נוסף שמצינו לעיל דף כ"ז. לגבי כוונה בתשלומי בושת, והוא, דאם נתכוין להזיק, חייב אע"ג שלא נתכוין לביישו. והיינו, כי שם אמרו דמי שנפל מן הגג וכשנפל נתהפך ונתכוין ליפול על אדם שעמד למטה, וכוונתו היתה כדי שלא יזקק את עצמו כל כך מן הנפילה, מאחר שנתכוין ליפול עליו ולהזיק, חייב לשלם לו גם תשלומי בושת. וזה נלמד מקרא ד'והחזיקה' דכיון שנתכוין להזיק, אף על פי שלא נתכוין לבייש, חייב.

וכן כתב הרמב"ם בפרק א' מהלכות חובל ומזיק הלכה י"ב דמי שנפל מן הגג, אם נתהפך, חייב אפילו בבושת, שכל המתכוין להזיק, אע"פ שלא נתכוין לבייש, חייב בבושת. וכן כתב בשו"ע חו"מ סי' תכ"א סעיף י"א.

ובחי' המאירי שם מבאר דבמזיק את חבירו בכוונה להזיק, נחשב שהוא מכין גם לביישו, וחייב על הבושת מפני שנחשב מתכוין לבייש, אבל אם נפל באונס מן הגג, ונתהפך שיפול על חבירו ונתכוין בזה להצלת עצמו, הואיל והוא יודע שבאותה הצלה הוא מזיק, נחשב שנתכוין להזיק, ובזה, אע"ג שלא נתכוין לביישו חייב בתשלומי בושת, דכל שנתכוין להזיק חייב אף על הבשת, וזה נלמד מקרא ד'והחזיקה'.

ועל פי יסוד זה העלה באור שמח דהטעם דלרבנן חייב בנתכוין לבייש את העבד ובייש את בן חורין, ואין אומרים דכשם שבנתכוין להרוג את הכותי והרג את ישראל פטור, כמו כן יהא פטור בנתכוין לבייש את העבד ובייש בן חורין, כיון שנתכוין לאינו בר חיובא, כי נהי ש'המבייש' את העבד פטור מתשלומי בושת, מכל מקום הרי 'המזיק' את העבד בשאר נזקין חייב בתשלומין, ואם כן כמו שבמכין להזיק את האדם חייב על בושתו אע"ג שלא נתכוין לביישו, כי כוונתו להזיק נחשב כוונה לחייב על בושתו, כמו כן בנתכוין לבייש את העבד ובייש בן חורין, יחשב שנתכוין לבר חיובא בתשלומי בושת, כיון שהוא בר חיובא בשאר נזקין, כי לגבי תשלומי בושת הרי כוונה להזיק נחשב ככוונה לבייש, ולכן בנתכוין לבייש את העבד ובייש

בן חורין חייב גם לרבנן, אע"ג דבמיתה אם נתכוין להרוג כותי והרג ישראל פטור, כי עבד נחשב בר חיובא גם בתשלומי בושת, על ידי שהוא בר חיובא בתשלומי שאר נזקין. א

ועל פי זה העלה באור שמח דאם נתכוין לבייש עכו"ם ובייש ישראל, יש לפטור מתשלומי בושת אפילו לרבנן, שהרי עכו"ם אינו בר חיובא אפילו בשאר נזקין, ואם כן כשם דאפילו לרבנן בנתכוין להרוג עכו"ם והרג ישראל פטור, כיון שנתכוין למי שאינו בר חיובא, הכי נמי בנתכוין לבייש עכו"ם ובייש ישראל, פטור, כיון שנתכוין למי שהוא פטור לגמרי בין מתשלומי בושת בין מתשלומי שאר נזקין. ב

וזה דוקא לסברת השיטה מקובצת שמפרש דמה שאמרו דלרבי שמעון אם נתכוין לבייש את זה ובייש את זה פטור, זה סברא שלמדין ממיתה דאין זה נחשב נתכוין להרוג, דלפי זה גם אנו נאמר לרבנן דכשם שבנתכוין להרוג כותי והרג ישראל פטור, אין זה נחשב נתכוין להרוג, כמו כן בנתכוין לבייש כותי ובייש ישראל פטור כי אין זה נחשב נתכוין לבייש, [מלבד בעבד שנחשב נתכוין לבייש כיון שהוא בר חיובא אצל נזיקין], אבל לדעת התוס' ודאי שגם בנתכוין לבייש כותי ובייש ישראל חייב, שהרי התוס' כתבו בפירוש דמה שלרבי שמעון פטור בנתכוין לבייש את זה ובייש את זה הוא משום שהוא דורש כן מקרא ד'במבושיו', ולא משום שלמדין ממיתה, ולרבנן אין על זה שום דרשה דקרא לפטור במכין לזה ובייש לזה, וא"כ הוא הדין במכין לעכו"ם ובייש לישראל.

ובמנחת שלמה שם כתב דלפי מה שהעלה באור שמח דלדעת השטמ"ק מה שלרבנן חייב בנתכוין לבייש את העבד ובייש את בן חורין חייב, הוא משום דעבד נחשב בר חיובא אצל נזקין, לפי זה נמצא דבנתכוין לרוק על בגדי חבירו, ובלא כוונה עלה הרוק על גופו, פטור מתשלומי בושת, שהרי הרק על בגדי חבירו פטור כדאי' להלן דף צ"א, וכיון שנתכוין לרוק בדרך שאינו מתחייב נחשב כמכין לבייש מי שאינו בר חיובא כלל, ובזה אין לומר שיתחייב מטעם שנחשב כמכין להזיק, שהרי מכין לרוק על בגדי חבירו אינו מכין להזיק כלל, וא"כ פטור לגמרי מתשלומי בושת.

השלמות והוספות

ידי שישכב בארץ יתלכלך לגמרי, אם נאמר דגם בזה אינו נותן דמי בושת אלא כפי הפלה לארץ, ולא כפי טינופו, כיון שלא נתכוין לביישו בבושה גדולה כזו, או דכיון שנתכוין לביישו בהפלה על הארץ אין הבדל בין נתכוין לביישו בבושה קטנה או בבושה גדולה [וכן משמע במנחת שלמה], ומה שבנתכוין לבייש הקטן ובייש הגדל נותן רק דמי בושת של קטן, זה מפני שיש בזה העדר כוונה בין שני בני אדם, שהרי כוונתו היה לבייש את הקטן, ולא נתכוין כלל לגדול, ולכן נהי דלרבנן נחשב זה למבייש בכוונה, עדיין אין זה אלא כפי מיסת דמי בושת של קטן ולא לפי מיסת בושת של גדול.

אמנם בעיקר היסוד שהביא האור שמח מדברי הגמ' לעיל דף כ"ז דמי שנתכוין להזיק את חבירו חייב אע"פ שלא נתכוין לביישו, בחידושי רבי עקיבא איגר שם מפרש דמה שאמרו שם דנפול מן הגג ונתהפך ליפול חבירו חייב על הבושת כיון שנתכוין להזיק אע"פ שלא נתכוין לבייש, אין הכוונה דנחשב מכין להזיק ואינו נחשב מכין לבייש, וכיון שנתכוין להזיק חייב גם על הבושת אע"ג שלא נתכוין על הבושת, כי ממה נפשך אם נחשב מתכוין על הנזק מכח פסיק רשיה אע"ג שלא נתכוין להזיק, יחשב גם על הבושת שנתכוין לבייש מכח פסיק רשיה אע"ג שלא נתכוין לבייש, ויתחייב על הבשת בלא חיובו על הנזק. אלא הכוונה במה שאמרו ד'כיון שנתכוין להזיק חייב אע"פ שלא נתכוין לבייש', היינו דכיון ש'נתכוון להזיק' שהיה יודע שיבויש, אף על גב שהוא לא נתכוון לשם בושת, חייב, כיון שידע שיבויש, וזה בגדר פסיק רשיה על הבושת. ונמצא דלפי ביאורו של הגרעק"א אין שום מקור לומר דמועיל כוונה על נזק לחייבו על בושת.

אמנם כפי האמור לעיל, בחי' המאירי כתב בפירוש דנחשב נתכוין על הנזק ואינו נחשב מתכוין על הבושת, ועם כל זה חייב גם על הבושת.

אבאור שמח מעיר דעדיין יש לתמוה מדוע לרבנן שסוברים דבמכין לבייש את העבד ובייש את בן חורין חייב, הרי הוא משלם רק תשלומי בושת של עבד, ולמה לא ישלם תשלומי בושת של אותו בן חורין שביישו, שהרי המכין להזיק את חבירו ולא נתכוין לביישו, משלם לו כפי דמי בושתו, ואם כן במכין לבייש עבד ובייש בן חורין שלרבנן חייב משום שנחשב שנתכוין להזיק, דכיון שעבד נחשב בר חיובא אצל נזיקין נחשב לכוונה אצל בן חורין, אם כן ישלם דמי בושת של בן חורין, ולמה נותן רק דמי בושת של עבד.

אמנם הוא מבאר דבשלמא בנתכוין להזיק את חבירו ולא נתכוין לביישו, מאחר שעכ"פ נתכוין להזיק את מי שראוי לחיוב בושת, ומסיבת ההיזק היה עלול לבוא אל הבושת בשיעור הזה, לכן משלם כשיעור בושתו, אבל בנתכוין לבייש עבד ובייש בן חורין, שלפי כוונתו לא היה עלול לבושת בן חורין, נהי שנחשב כוונה לבן חורין מאחר שעבד נחשב בר חיובא אצל נזקין, מכל מקום אין לחייבו שיעור בושת ביותר ממה שנתכוין עליו, דכיון שנתכוין לבייש עבד ולא בן חורין, הרי נתכוין רק לבייש קטן ולא לבייש גדול, ונהי שאין לפטור מבייש קטן כיון שעבד נחשב בר חיובא אצל נזקין, עם כל זה אין לחייבו בשיעור הבושת יותר ממה שנתכוין אליו.

ואגב יש לעיין במה שמבאר בגמ' דהמכין לבייש את הקטן ובייש את הגדול, נותן לגדול רק דמי בושתו של קטן ולא של גדול, וכן בנתכוין לבייש את העבד ובייש את בן חורין, נותן לבן חורין רק דמי בושתו של עבד ולא של בן חורין, דיש להסתפק אם זה כלל בכל דיני בושת שאינו משלם אלא לפי מה שנתכוין שתהא גודל הבושה, ואפילו בעושה פעולה באדם אחד לביישו ולא היה יודע שישתעף בושה גדולה יותר ממה שהיה דעתו לביישו, כגון שני אדם שנצים רבים ואחד הפיל את חבירו לארץ, ולא היה יודע שהקרקע מלוכלכת בבוב ועל